
ПРАВА ЛЮДИНИ, ДЕРЖАВА, СУСПІЛЬСТВО

DOI 10.31558/2518-7953.2019.2.1

УДК 340.124

І. В. Стаднік,
старший викладач кафедри теорії та історії
держави і права та адміністративного права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

А. С. Бондар,
студентка юридичного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОГО ПОЗИТИВІЗМУ

Ключові слова: права людини, юридичний позитивізм, етатичний позитивізм, соціологічний позитивізм, антропологічний позитивізм, держава, право, верховенство права, верховенство закону.

Цивілізований, прогресивний розвиток будь-якої держави в сучасному світі зумовлюється, насамперед, ціннісним ставленням до людини, що виражається в ступені її свободи, широті та забезпеченості її прав, наявності дієвих механізмів їхньої реалізації та захисту. Водночас, незважаючи на значні позитивні перетворення, яких зазнала Україна в цій сфері, необхідно визнати, що проблема прав і свобод людини не знайшла свого остаточного вирішення. Підтвердженням цьому, зокрема, є зростання кількості заяв проти української держави, поданих громадянами до Європейського суду з прав людини. Так, станом на 31 грудня 2018 р. в реєстрі ЄСПЛ сумарно зареєстровано 56,35 тис. заяв, з яких 7 267 (12,9 %) подано проти України [1]. Представляється, що не останню роль у зневажливому ставленні до людини, її прав і свобод з боку держави відіграє те, що державно-правова ідеологія залишається під значним впливом юридичного позитивізму як парадигми взаємодії держави і права. Саме тому вирішення цих проблем неможливе лише в практичній площині, оскільки потребує ґрунтовних досліджень сутності і змісту прав людини, визначення їхнього співвідношення з державою та правом, що вимагає критичного аналізу і обґрунтування різноманітних філософсько-правових теорій та концепцій, обумовлених перманентним розвитком су-

спільства та створення на цій основі відповідної державно-правової ідеології, яка виступає найважливішим чинником формування правосвідомості та правової культури суспільства.

Різні аспекти юридичного позитивізму неодноразово досліджувалися у науковій літературі, зокрема в роботах таких авторів, як-от І. Бентам, Дж. Остін, Г. Ф. Шершеневич, Г. Кельзен, С. П. Сінха, М. І. Байтін, Л. Заморська та ін. Проблемам визначення прав і свобод людини, аналізу їхнього змісту та сутності присвячено роботи А. С. Пуховської, М. О. Єльнікової, Є. А. Лукашової, Н. В. Варламової, Т. Н. Радько, Н. Т. Медведєвої, П. М. Рабіновича та ін. Водночас ґрунтовні дослідження зазначених та багатьох інших авторів не вичерпують всієї проблематики прав і свобод людини, оскільки потребують переосмислення в контексті визначення їхньої природи та сутності, подолання позитивістського ставлення до них як дарованих державою.

Наведене підтверджує актуальність теми цього дослідження, метою якого є визначення сутності та змісту прав людини в контексті позитивістської доктрини права, а також обґрунтування шляхів подолання позитивістського ставлення до прав і свобод людини на рівні державно-правової ідеології.

Загалом, під правами людини розуміється сукупність найбільш важливих, життєво необхідних можливостей, які об'єктивно обумовлені розвитком суспільства та є юридично рівними для всіх людей [2, с. 287]. На відміну від цього, як зазначає А. С. Пуховська, в межах позитивістської доктрини права людини визначаються як формально визначені, юридично гарантовані можливості користуватися соціальними благами у визначеній законом сфері, офіційна міра можливої поведінки [3, с. 90]. При цьому необхідно враховувати, що хоча юридичний позитивізм як парадигма взаємодії держави і права характеризує право як матеріально-реальне явище, певні його напрями виходять з багатоманітності зовнішнього виразу права, визнаючи як останнє не тільки сукупність норм, зафіксованих у тих чи інших юридичних текстах, а і правила, яких дотримуються люди, вступаючи у відносини між собою, а також відбиття цих правил і норм у свідомості учасників правовідносин (правосвідомості). Ще більше ускладнюється вирішення цього питання відсутністю в науковій літературі єдності щодо типології позитивістських концепцій праворозуміння, поділу його на види. Наприклад, С. П. Сінха на основі історичного підходу виділяє ранні позитивістські теорії (представлені в поглядах Каутильї та Шан Яна як перших прихильників ідеології юридичного позитивізму) і пізні позитивістські теорії (до складу яких зараховується командна теорія утилітаристів І. Бентама, Дж. Міля, Дж. Остіна, нормативна теорія права Г. Кельзена, теорія правил Л. А. Харта) [4, с. 138–151]. І якщо в ранніх позитивістських вченнях відсутні прямі вказівки на права людини, то вже І. Бентам, який вважав, що метою законодавства є досягнення найбільш-

шого блага для найбільшої кількості людей, наслідком чого є підкорення прав індивідів потребам суспільства, прямо заперечує існування невідчужуваних прав особистості.

Залежно від зосередженості на ключових факторах буття соціуму (держава, суспільство, людина) виділяють відповідно етатичний (легістський) позитивізм, соціологічний позитивізм, антропологічний позитивізм, які є певним продовженням нормативізму як пояснення природи права через нормативні властивості владних приписів.

Представники етатичного (від французького *etat* – держава) позитивізму (за іншою термінологією – командна теорія права, яка розглядає право як команди суверена) визнають як право лише норми, створені та / або забезпечені державою. При цьому ототожнюються право і закон, який розуміється достатньо широко – як будь-який акт, що містить офіційно встановлені (визнані) і забезпечені державним примусом правила поведінки. Фактично право позбавляється власної сили, бо, як наголошує К. Бергбом, джерелом права і його обов'язковою силою є держава, а власне право є продуктом і функцією державної влади [5, с. 306]. В цьому виражається односторонній підхід до співвідношення держави та права, де держава виступає як творець та господар права, що не лише надає їй (державі) усі підстави для повного контролю над суспільством, а й призводить до повного заперечення природних прав людини як недоторканої цінності. В підсумку визнаються лише основні права і свободи громадян, закріплені законодавцем, а суспільні відносини розуміються як результат прийняття та дії відповідного закону. Отже, варто погодитися, що позитивістська тенденція виявляється у переважній увазі до тих прав людини, обсяг і зміст яких чітко визначені законодавцем за допомогою конституювання їх у позитивних правових нормах [3, с. 90]. Намагаючись уникнути абсолютизації держави, окремі представники юридичного позитивізму (зокрема Г. Кельзен, Г. Л. А. Харт і ін.) виступали з рішучою критикою ідеї про те, що право може створюватися тільки державою і може бути пояснене тільки як продукт волі держави, та, виходячи з широкого підходу до визначення характерних ознак цього виду праворозуміння, зараховували до його складу всі методи правопізнання, засновані на позитивістській методології (правовий реалізм, юридичну соціологію тощо). Тим не менше, варто погодитися, що «для представників легістського позитивізму питання про місце позитивного права в ціннісній ієрархії правопорядків позбавлені будь-якого змісту з огляду на моністичний підхід до правової реальності (існує лише єдине джерело правопорядку – воля суверенної держави)» [6, с. 36–37].

Соціологічний позитивізм як самостійний напрям позитивістської концепції права виходить з розуміння останнього як функції соціального життя, акцентуючи увагу не стільки на виявленні сутності права, скільки на аналізі форм і функ-

цій правового регулювання у соціальному спілкуванні, на встановленні зв'язку між правовими регуляторами та іншими соціальними явищами. Прихильники соціологічного позитивізму вважають першоосновою права правовідносини, оскільки воно розуміється як фактичний порядок суспільних відносин. І роль закону полягає у більш-менш адекватній фіксації правил, яких люди дотримуються в своїх взаємовідносинах і які мають значення лише за умови їхньої реалізації. Неважко помітити, що, на відміну від етатичного позитивізму, де «центр тяжіння» зосереджений на державі, відбувається його зміщення у бік суспільства, оскільки право та його загальнообов'язковість є похідними не від держави, а від суспільства. Як зазначає А. О. Фальковський, в соціологічному позитивізмі позитивістським елементом у праві виявляється те, що воно сформовано суспільством та державою, оскільки держава є частиною суспільства [7, с. 62]. Водночас варто визнати, що роль держави при цьому залишається визначальною, бо суспільні інтереси отримують закріплення в нормах права лише в тому обсязі, в якому вони визнаються державою. І в цьому сенсі орієнтація на суспільні інтереси, права і свободи людини є суто формальною.

Антропологічний позитивізм звертає увагу на людину і як зовній вираз права абсолютизує правосвідомість. У цьому разі право вважається таким, що належить до світу людської психіки, і для його вивчення потрібно зосередити увагу на дослідженні психічних переживань людини, її почуттів, уявлень, емоцій тощо. Право, за цією теорією, розглядається не як норми чи юридична практика, а виключно як прояв правосвідомості, явище людської психіки, на яку впливають зовнішні фактори, зокрема законодавство. Імперативні емоції – це уявлення про свої обов'язки, що й становить зміст моралі, головним для права є емоції усвідомлення своїх прав [3, с. 88]. Водночас визнання пріоритету законодавства, яке закріплює обсяг і порядок реалізації прав людини, не дає змоги вийти за межі юридичного позитивізму. Як слушно зауважує С. П. Рабінович, антропологічний позитивізм (біологічний та психологічний), який у широкому значенні пов'язується з емпіричною гносеологією, а у вузькому – виступає державно-юридичним позитивізмом («легізмом»), залишається в руслі емпірико-позитивістського підходу [8, с. 73–75].

При цьому всі напрями юридичного позитивізму єдині в запереченні природного походження права, яке визнається як реально існуючий факт, виражений або в законі, або в суспільних відносинах, що зближує їх з так званою «командною» теорією права Дж. Остіна, який стверджував, що право – це наказ суверена своїм підлеглим, тобто вимога належної поведінки, яка виходить прямо або опосередковано від особи чи групи осіб, що здійснюють вищу суверенну владу в рамках певної політичної спільноти [9, с. 120]. Звідси випливає суто символічний (похідний від волі суверена) характер прав людини, які розглядаються як

поведінкові можливості, що надаються людині владою. В позитивістській традиції прийнято говорити про право як про вимогу належної поведінки. Інакше кажучи, надана і гарантована державою можливість певної поведінки виступає не тільки правом, але і обов'язком людини, бо забезпечується для досягнення відповідних переслідуваних сувереном цілей.

Розумінню сутності прав людини з позиції юридичного позитивізму сприятиме і те, що людина в ньому розуміється як «мисляча тварина», тобто істота, що наділена здатністю розуміти адресовані їй накази, тим більше, якщо вони підкріплені загрозою застосування покарання. Розум, а точніше, мислення такої людини допускає формалізацію, що нівелює всі її суб'єктивні особливості. Людина ніби розчиняється у формально-раціоналізованій реальності норм позитивного права, і її буття в праві представлено незначним аспектом людської природи – її логіко-розумовою стороною.

У контексті юридичного позитивізму ідея природних прав і свобод людини взагалі не має сенсу, оскільки він оперує поняттям «суб'єктивне право», яке розуміється як похідне від об'єктивного права, встановленого державою. Відповідно всі права і свободи людини належать їй лише завдяки державі і реалізуються в обсязі та порядку, встановлених владою. Така позиція призводить до фактичного заперечення найвищої соціальної цінності людини, права і свободи якої не мають верховенства, що автоматично знаходить свій прояв у практиці застосування права і виражається в переважаючій ролі інтересів держави.

Варто зауважити, що юридичний позитивізм, як і будь-яка інша правова ідеологія, формується шляхом духовно-етичних, соціально-правових, культурних пошуків людини, суспільства, держави, шляхом гармонізації інтересів різних соціальних груп. Однак, не можна допускати розриву істинного зв'язку між буттям і свідомістю, бо в такому разі правова ідеологія не буде об'єктивно відбивати юридичну дійсність, що призведе не тільки до деформації правосвідомості, але й до недосконалої та навіть хибної законодавчої політики держави. Отже, правова ідеологія повинна відбивати прогресивні ідейні погляди своєї епохи, орієнтовані сьогодні на суспільно-значущі і загальнолюдські цінності, формувати належний політико-правовий режим і не відриватися від соціально-історичного досвіду суспільства [10, с. 15].

Водночас, як наголошується в літературі, законодавче закріплення прав людини, обмеження їхнього обсягу законом обумовлюється головним призначенням правової ідеології, яке втілюється у здійсненні регулятивно-управлінського, стабілізуючого впливу на життєдіяльність соціуму, його окремі сфери, поведінку людини, що виражається в спроможності юридичного позитивізму втілюватися у принципи функціонування держави, норми чинного законодавства, бути легітимним засобом процесу формування правосвідомості людини, її соціалізації, утвердження її особистісних, професійних і громадянських ознак [11, с. 28].

Сутність прав і свобод людини як дарованих державою зумовлюється і фактичним ототожненням верховенства права і верховенства закону. Яскравим прикладом цього є ст. 113 Конституції СРСР 1936 р., в якій було закріплено, що «Вищий нагляд за точним виконанням законів усіма Народними Комісаріатами і підвідомчими їм установами, так само як окремими посадовими особами, а також громадянами СРСР покладається на Прокурора СРСР» [12]. Зрозуміло, що мова не йшла про загальну концепцію «верховенства права», оскільки держава вимагала лише точного виконання законів на основі доволі вираженого позитивістського підходу. Право в такому разі сприймається швидше як інструмент влади, ніж як цінність, яку необхідно поважати [13, с. 10].

Для України завжди був характерний позитивістський підхід до визначення верховенства права, що по суті зводить останнє до принципу законності, ототожнення права та закону. І хоча, відповідно до чинної Конституції України, визнається і діє принцип верховенства права (ст. 8), а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3), однак у сфері регулювання суспільних відносин закріплюється верховенство не природних прав людини, а власне Конституції, законів та інших нормативно-правових актів [14].

Отже, спостерігається ігнорування змістовної сторони права, зокрема моральних аспектів юридичних норм, внаслідок чого втрачається зв'язок між правом та справедливістю як первинною цінністю, заперечується можливість існування неправового закону, оскільки таке законодавче розуміння «верховенства права» дорівнює його «верховенству закону», що призводить до поширення юридичного позитивізму та оманливого сприйняття рівності між правом та законом.

Не викликає сумнівів, що «верховенство права» є набагато ширшим за обсягом, ніж «верховенство закону». Такого висновку дійшов і Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своєму Рішенні у справі щодо конституційності положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004, в якому, зокрема, було визнано, що «верховенство права – це панування права в суспільстві... Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори... Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості ідеї права. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, зокрема обмежувати свободу та рівність особи» [15].

Отже, КСУ вважає, що держава, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3 Конституції України) – повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав

і свобод людини, але і вживати належних заходів для забезпечення можливості їхньої повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини [16]. В цьому сенсі будь-які обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустимі лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, що встановлюють такі обмеження. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки [17]. Окремо наголошується, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими. У разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права [16].

Підтвердженням цього є позиція КСУ щодо природи права людини на свободу та особисту недоторканність. Зокрема, виходячи з положень частин першої, другої ст. 29 Основного Закону України та сформульованих ним юридичних позицій, а також беручи до уваги положення міжнародних правових актів щодо захисту права людини на свободу та особисту недоторканність, КСУ вважає, що це право не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, визначених законами України. Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду [18].

Офіційне тлумачення верховенства права КСУ, а також застосування цього тлумачення Верховним Судом України свідчать, що попри нормативне закріплення принципу верховенства права як верховенства закону, в практичній площині, як зазначається в літературі, його суть і значення виводиться саме під кутом зору природного права, що загалом відповідає сучасним тенденціям розвитку верховенства права у світі [19, с. 229].

Водночас, як цілком обґрунтовано зазначає М. Козюбра, не можна не визнати, що природно-правові вимоги розуму, справедливості, свободи тощо не призначені для безпосереднього регулювання поведінки людей. Через абстрактність їх нерідко розуміють по-різному відповідно до ідеологічних уявлень і настроїв особи [20, с. 26].

Отже, аналіз сутності прав людини в контексті юридичного позитивізму дає змогу сформулювати низку висновків, які можуть бути покладені в основу подальших досліджень в цій сфері.

Зручність юридичного позитивізму як концепції праворозуміння, що складає основу державно-правової ідеології, зумовлюється його здатністю виступати провідником волі держави, зведенням до мінімуму використання в праві морально-етичних оціночних категорій, оскільки надає їм чітко визначений зміст. Тим більше, такі поняття як свобода, справедливість, рівність не мають сталого характеру, уявлення про них змінюються відповідно не лише до суб'єктивного сприйняття кожного індивіда, а і під впливом об'єктивних обставин, історичних перспектив. Отже, юридичний позитивізм перешкоджає конфліктам щодо дотримання і застосування норм права, не дає можливості для довільного їхнього тлумачення зацікавленими особами. Це дає змогу визнати певні позитивні властивості юридичного позитивізму, які знаходять своє втілення на практиці і до числа яких варто віднести: чітке формулювання прав людини у законі, а також їхнього обсягу та порядку реалізації, запобігання зловживанням та довільному тлумаченню норм права зацікавленими особами; визначення меж правової поведінки та засобів захисту є тією формальною основою, яка допомагає людям почувати себе впевнено і безпечно; порядок визнання діянь злочинними є стабільним, що захищає суспільство від необґрунтованих та швидкоплинних обвинувачень; закон обмежує волю осіб, наділених владними повноваженнями, встановлює рамки дозволеної поведінки.

Однак ігнорування змістовної сторони позитивного права нівелює всі ці позитивні якості юридичного позитивізму, перетворюючи його на ідеологічну передумову різних зловживань правом з боку держави, зокрема в практиці кримінальної юстиції. У цьому вбачається негативний вплив позитивізму на правосвідомість та правову систему суспільства не лише в теорії, а й в практичній діяльності.

Незважаючи на зміни, що відбуваються в суспільстві, діюче право в Україні зберігає позитивістський характер, що є наслідком поширення юридичного позитивізму як напряду правової ідеології в суспільстві і, як наслідок, призводить до неправильного трактування поняття «право», ігнорування його змістовної сторони і природного походження.

Позитивістський підхід до визначення прав людини виражається у визнанні їньої залежності та похідного характеру від волі держави, внаслідок чого вони розуміються як міра можливої поведінки, обсяг і зміст якої закріплюється в законодавстві, що значно звужує свободу особистості. Саме тому його панування на рівні правової ідеології є перешкодою на шляху побудови громадянського суспільства та правової держави, де права людини визнаються найвищою соці-

альною цінністю, є природними і невідчужуваними. Встановлення виняткової цінності правового порядку в чинному праві призводить до отождошення права з наказами держави, тобто до того, що директиви влади є обов'язковими до виконання і забезпечуються заходами державного примусу незалежно від їхнього змісту та ставлення до людини, внаслідок чого значної ролі набувають правове виховання та правова освіта як важливі чинники формування критичного ставлення до держави, права і закону, що може стати перешкодою на шляху до абсолютизації ролі держави на рівні правової ідеології і, як наслідок, недопущення будь-яких порушень прав людини з боку держави.

1. Україна увійшла у першу трійку за кількістю скарг проти неї в Європейському суді з прав людини. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2019/01/24/7091973/> (дата звернення: 15.12.2019).
2. Хахуліна К. С., Малига В. А., Стаднік І. В. Теорія держави і права в схемах та визначеннях: навч. посібн. Донецьк: Донбасс, 2011. 341 с.
3. Пуховська А. С. Еволюція розуміння прав людини в контексті юридичного позитивізму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 86–91.
4. Синха Сурия Пракаш. Юриспруденція. Філософія права. Краткий курс / пер. с англ. Москва: Академия, 1996. 304 с.
5. Бергбом К. Юриспруденція і філософія права. 1892. Цит. по: Тихонравов Ю. В. Основы философии права: учеб. пособ. Москва, 1997. 368 с.
5. Рабінович С. П. Європейська природно-правова думка та криза ціннісно-нормативної свідомості. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 40. С. 35–43.
6. Фальковський А. О. До визначення поняття аксіологічного дослідницького підходу в методології юриспруденції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 40. С. 59–64.
7. Рабінович С. П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 576 с.
8. Остин Дж. Избранное / пер. с англ. Л. Б. Макеева. Москва: Идея-Пресс, 1999. 322 с.
9. Бондар А. С. Юридичний позитивізм як напрямок правової ідеології. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса* / ред. кол. І. В. Хаджинов (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. Вип. 11. Т. 2. С. 14–17.
10. Луцький А. І. Правова ідеологія в системі правової свідомості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 8. С. 25–27.
11. Конституція (Основной закон) СССР: Закон СССР от 05.12.1936 г. URL: <http://doc.histrf.ru/20/konstitutsiya-sssr-1936-goda/> (дата звернення: 15.12.2019).
12. Доклад о верховенстве права: Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). Страсбург. 2011. 19 с. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-rus) (дата звернення: 15.12.2019).
13. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (Із змінами).
14. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 41.
15. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо від-

повідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). *Офіційний вісник України*. 2016. № 48. Ст. 7.

16. Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 р. № 23-рп/2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху). *Офіційний вісник України*. 2010. № 101. Ст. 128.

17. Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 р. № 1-р/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України. *Офіційний вісник України*. 2017. № 98. Ст. 126.

18. Мелешевич А., Яремко Т. Підходи до визначення поняття верховенства права: в пошуках консенсусу? *Українське право*. 2006. № 1. С. 221–231.

19. Козюбра М. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 4. С. 24–32.

DOI 10.31558/2518-7953.2019.2.2

УДК: 342.7

В. О. Костров,
аспірант кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХНЕ ВТІЛЕННЯ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: міжнародно-правові стандарти, соціальні права, соціальна держава, Конституція України, соціально орієнтована економіка.

Зважаючи на особливості сучасного етапу політико-правового та суспільно-економічного розвитку Української держави, проблематика соціальної держави не може не привертати увагу вітчизняних учених-юристів і політологів.

Вивчення публікацій з цієї проблематики, зокрема наукових праць В. Бабкіна, В. Жмири, М. Козюбри, Т. Мандебури, Ю. Мірошніченка, Є. Назаренка, М. Орзіха, В. Погорілка, Ж. Пустовіта, П. Рабіновича, В. Селіванова, А. Сіленка, В. Скуратівського, О. Темченка, В. Ткаченка, Ю. Тодики, В. Удовиченка, В. Четверніна, В. Шаповала, Ю. Шемшученка, Г. Щедрова і ін., переконливо свідчить про чітке усвідомлення провідними сучасними правознавцями нових перспектив і суспільних реалій розвитку правової та політичної науки, відмову від викорис-